

ЖАМОАТ ЖОЙЛАРИДА СОДИР ЭТИЛАДИГАН ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ КРИМИНОЛОГИК ТАҲЛИЛИ ВА УЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Ибрагимов Шухрат Атхамович

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар
вазирлиги Криминология тадқиқот
институтининг илмий ходим-тадқиқотчиси
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20628667>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 06-iyun 2026 yil
Ma'qullandi: 08-iyun 2026 yil
Nashr qilindi: 10-iyun 2026 yil

KEY WORDS

жамоат жойи, маъмурий
ҳуқуқбузарлик, криминология,
жамоат хавфсизлиги,
ҳуқуқбузарликлар
профилактикаси, майда
безорилик, жамоат тартиби,
девиант ҳуқуқ, виктимология.

ABSTRACT

Мақолада жамоат жойларида содир этиладиган маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг криминологик хусусиятлари, уларнинг содир этилиши сабаб ва шарт-шароитлари, шахсга оид ҳамда ижтимоий омиллари таҳлил қилинган. Шунингдек, жамоат жойи тушунчасининг назарий-ҳуқуқий мазмуни, миллий ва хорижий олимларнинг мазкур масалага доир қарашлари ёритилган. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексида белгиланган жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлигига қарши қаратилган ҳуқуқбузарликлар таҳлил қилиниб, уларнинг профилактикасини такомиллаштиришга қаратилган таклифлар ишлаб чиқилган.

Жамоат жойларида содир этиладиган ҳуқуқбузарликлар жамиятда қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлашга бевосита таъсир кўрсатувчи омиллардан бири ҳисобланади. Фуқароларнинг хавфсиз ҳаёт кечириши, конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларининг кафолатланиши, давлат ва жамият манфаатларининг муҳофаза қилиниши кўп жиҳатдан жамоат жойларида ҳуқуқбузарликлар даражасига боғлиқдир. Шу нуқтаи назардан, мазкур турдаги ҳуқуқбузарликларнинг криминологик хусусиятларини ўрганиш ва уларнинг олдини олишнинг самарали механизмларини ишлаб чиқиш долзарб аҳамият касб этади.

Жамоат жойи тушунчаси ҳуқуқ назарияси ва амалиётида аҳолининг эркин кириши мумкин бўлган ҳамда жамоатчилик муносабатлари амалга ошириладиган ҳудуд сифатида талқин қилинади. Бундай жойларга кўчалар, майдонлар, истироҳат боғлари, вокзаллар, аэропортлар, савдо ва хизмат кўрсатиш объектлари, таълим муассасалари атрофи, оммавий тадбирлар ўтказиладиган ҳудудлар ҳамда бошқа умумий фойдаланишдаги жойлар киради. Айнан мазкур жойларда турли ҳуқуқбузарликлар содир этилиши фуқароларнинг хавфсизлигига, жамоат тартибига ва аҳолининг давлат институтларига бўлган ишончига салбий таъсир кўрсатади.

Криминологик нуқтаи назардан жамоат жойларида содир этиладиган ҳуқуқбузарликлар муайян хусусиятларга эга. Биринчидан, улар кўпинча оммавий муҳитда содир этилиши сабабли ҳуқуқбузар шахснинг ўзини аноним ҳис қилиши ва

жазодан қутулиб қолиш эҳтимоли юқори деб баҳолаши билан изоҳланади. Иккинчидан, мазкур ҳуқуқбузарликлар кўп ҳолларда алкогольли ичимликлар истеъмоли, девиант хулқ-атвор, ишсизлик, ёшлар ўртасида бўш вақтни мазмунли ташкил этиш механизмларининг етарли эмаслиги ҳамда ижтимоий назоратнинг пасайиши билан боғлиқ бўлади. Учинчидан, жамоат жойларидаги ҳуқуқбузарликлар юқори латентлик даражасига эга бўлиб, барча ҳолатлар ҳам расмий статистикада акс этмайди.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш давлатнинг энг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади. Жамоат жойларида содир этиладиган ҳуқуқбузарликлар нафақат жамоат тартибини бузади, балки фуқароларнинг хавфсизлик ҳиссига, давлат органларига бўлган ишончига ва ижтимоий барқарорликка салбий таъсир кўрсатади. Шу боис мазкур турдаги ҳуқуқбузарликларнинг криминологик хусусиятларини ўрганиш ва уларнинг олдини олиш механизмларини такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Жамоат жойи тушунчаси ҳуқуқ назариясида турлича талқин қилинади. Россиялик олим Ю.М. Антоняннинг фикрича, жамоат жойи — аҳолининг чекланмаган доираси бўлиши мумкин бўлган ҳамда жамоатчилик муносабатлари шаклландирган ҳудуддир. В.Н. Кудрявцев жамоат жойларини жамоат тартиби ва хавфсизлиги таъминланиши талаб қилинадиган ижтимоий макон сифатида баҳолайди. Немис криминологи Ганс Йоахим Шнайдер эса жамоат жойини шахслар ўртасидаги ижтимоий алоқалар амалга ошадиган ва ҳуқуқий муҳофаза талаб қилинадиган муҳит сифатида тавсифлайди.

Жамоат жойлари фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликлари амалга ошириладиган ҳамда давлат томонидан ҳуқуқий муҳофаза қилинадиган ҳудудлар ҳисобланади. Мазкур ёндашув жамоат жойларида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда инсон ҳуқуқлари ва жамоат манфаатлари ўртасидаги мувозанатни таъминлаш зарурлигини кўрсатади.

Амалдаги қонунчилик таҳлили шуни кўрсатадики, Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексида жамоат тартиби ва хавфсизлигига қарши қаратилган ҳуқуқбузарликлар учун алоҳида жавобгарлик белгиланган.

Хусусан, МЖТКнинг 183-моддаси (майда безорилик) жамоат жойларида ҳақорат қилиш, фуқароларга шилқимлик қилиш, ҳақоратомуз ҳаракатлар орқали жамоат тартибини бузиш ҳолатлари учун жавобгарликни назарда тутди. Мазкур ҳуқуқбузарликлар криминологик нуқтаи назардан агрессив хулқ-атворнинг бошланғич кўриниши ҳисобланиб, вақтида чора кўрилмаса оғирроқ ҳуқуқбузарликларга сабаб бўлиши мумкин.

МЖТКнинг 187-моддаси жамоат жойларида спиртли ичимликлар истеъмол қилиш билан боғлиқ муносабатларни тартибга солади. Амалиётда кўплаб майда безорилик, жанжал ва жамоат тартибини бузиш ҳолатлари мастлик ҳолати билан боғлиқлиги кузатилади. Шу сабабли мазкур модда профилактик аҳамиятга эга ҳисобланади.

МЖТКнинг 188-моддаси жамоат жойларида маст ҳолда бўлиш учун жавобгарликни белгилайди. Ушбу ҳуқуқбузарликнинг ижтимоий хавфлилиги шундаки, маст ҳолдаги шахс нафақат ўз ҳаракатларини назорат қилиш қобилиятини қисман йўқотади, балки бошқа фуқаролар хавфсизлиги учун ҳам таҳдид туғдиради.

МЖТКнинг 194-моддаси ички ишлар органлари ходимларининг қонуний талабларини бажармаслик учун жавобгарликни назарда тутди. Криминологик жиҳатдан мазкур ҳуқуқбузарлик давлат ҳокимияти ва ҳуқуқ-тартибот органларининг

обрўсига салбий таъсир кўрсатувчи омиллардан бири ҳисобланади.

Статистик маълумотлар ва криминологик тадқиқотлар жамоат жойларида содир этиладиган ҳуқуқбузарликларнинг асосий қисми ёшлар, ишсизлар ҳамда ижтимоий назоратдан четда қолган шахслар ҳиссасига тўғри келишини кўрсатмоқда. Шунингдек, ҳуқуқбузарликлар содир этилишига алкоғоллашув, ҳуқуқий маданиятнинг пастлиги, ижтимоий тенгсизлик, оилавий назоратнинг заифлашиши ва шаҳарлашув жараёнлари таъсир кўрсатади.

Хорижий мамлакатлар тажрибаси мазкур соҳада бир қатор самарали механизмларни шакллантирган. Буюк Британияда "Community Policing" концепцияси асосида аҳоли ва полиция ҳамкорлиги йўлга қўйилган. Германияда CPTED (Crime Prevention Through Environmental Design) концепцияси асосида шаҳар муҳитида хавфсиз архитектура элементлари жорий этилган. Японияда эса маҳалла даражасида профилактик назорат ва аҳоли иштирокини кучайтириш орқали ҳуқуқбузарликлар даражаси пасайтирилган.

Миллий қонунчиликни такомиллаштириш нуқтаи назаридан қуйидаги таклифларни илгари суриш мумкин:

- жамоат жойлари тушунчасини қонунчилик даражасида ягона ва аниқ таърифлаш;

- жамоат тартибига қарши ҳуқуқбузарликларнинг криминологик мониторинг тизимини ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлаш;

- жамоат жойларида профилактика субъектларининг ўзаро ҳамкорлигини кучайтириш;

- аҳолининг ҳуқуқий маданиятини оширишга қаратилган миллий дастурларни кенгайтириш;

- шаҳарсозлик ва ҳудудларни режалаштиришда криминологик хавфсизлик мезонларини инобатга олиш;

- маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг рақамли таҳлили ва прогнозлаш механизмларини қонунчилик асосида жорий қилиш.

Умумий хулоса

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, жамоат жойларида содир этиладиган маъмурий ҳуқуқбузарликлар жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи асосий омиллардан бири ҳисобланади. Уларнинг келиб чиқиши ижтимоий, иқтисодий, маънавий-психологик ва ташкилий омиллар билан узвий боғлиқ. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда белгиланган ҳуқуқий механизмлар ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда муҳим аҳамият касб этса-да, замонавий криминоген вазият уларни янада такомиллаштиришни талаб этмоқда. Хусусан, жамоат жойлари тушунчасини ҳуқуқий жиҳатдан аниқлаштириш, профилактика субъектлари ҳамкорлигини кучайтириш, аҳоли ҳуқуқий маданиятини юксалтириш ҳамда халқаро илғор тажрибани миллий қонунчиликка имплементация қилиш жамоат хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини оширишга хизмат қилади

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси.<https://lex.uz/docs/97664>

2. Ўзбекистон Республикасининг «Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни, 2014 йил 14 май, ЎРҚ-371. <https://lex.uz/docs/2387357>
3. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги Қонуни, 2016 йил 16 сентябрь, ЎРҚ-407.Электрон манзил: <https://lex.uz/docs/3027843>
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги ПФ-6196-сон Фармони «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида». <https://lex.uz/docs/5344118>
5. Антонян Ю.М. Криминология. – Москва: Юрайт, 2021.
6. Кудрявцев В.Н. Криминология. – Москва: Норма, 2018.
7. Шнайдер Г.Й. Криминология. – Москва: Прогресс-Универс, 1994.
8. UNODC Crime Prevention and Criminal Justice Programme.Электрон манзил: <https://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/crime-prevention.html>
9. International CPTED Association.Электрон манзил: <https://www.cpted.net>
10. UK Home Office. Crime Prevention Policy.Электрон манзил: <https://www.gov.uk/government/organisations/home-office>
11. World Health Organization. World Report on Violence and Health.Электрон манзил: <https://www.who.int/publications/i/item/9241545615>
12. Долгова А.И. Криминология. – Москва: Норма, 2021.

INNOVATIVE
ACADEMY